

Demirci Filiz Hüseyin⁹

NOAH QORDONUN "HÖKİM" ROMANINDA TƏBABƏT

Tibb insan hayatının gorusması, insan hayatının sağlam ve keyfiyyəti olaraq davam etdirilməsinə xidmət edir, ədəbiyyat isə insan hayatının ifadə edilməsi, inkişafı və estetik qazancı ilə məşğul olur ki, neticədə bu iki elm bir-biri ilə vəhdət təşkil edir. Ədəbiyyatla təbabətin iç-icə olması psixoloji əsərlərin yaranması ilə yanaşı tibbi romanlar, elmi romanların da ərsəyə gətirilməsinə səbəb olmuşdur. Tibbələr ədəbiyyatın olğunun mövcudluğunu "Həkəyalı Tibb" sahəsində ehtiyac olaraq ortaya çıxır. Tarixi prosesdə ədəbiyyatla tibbin birliliyi en vacib tərəfləri həkimlərin yazdıqları əsərlərdə və ya ədəbi əsərlərdəki xəstəliklər və müalicə müddətindəki əsərlərin ifadələrində özünü göstərir. Bu yanaşma ilə təhlil edəcəyimiz əsər, tarixi fantastik roman olan Noah Qordon "Höküm" adlı əsəridir.

Amerikalı yazıçı Noah Qordon, orijinal adı "The Physician" olan "Ibn Sinanın tələbəsi həkim" romanında oxucularını 11-ci əsrin qaralıq Avropasından Şərqi, İsfahana qədər uzanan darin bir soyahətə aparsı. Fantastik roman olan "Höküm" romanının 529-cu səhifəsində yazıcı, Ibn Sina haqqında əldə edə biləcəyimiz məlumatların yükləsəsimi qeyd olaraq oxuculara təqdim etməklə, fantastik həkayəsinin yönəldilə biləcək təqnidlərə cavab verməyə çalışmışdır.

Noah Qordon özünlündə qeyd etdiyi kimli romanının ərsəyə gətirərkən (1, s. 732), geniş hörməli araşdırımlar aparmış, bir çox kitabxanalarlardan bəhərlənlərmiş və bir çox tədqiqatçıdan kömək almışdır. Müellif tibb tarixi və tibb sahəsi haqqında Massachusetts Universitetinin tibb mərkəzi kitabxanasından, XI əsr geyimlərinin ümumi görünüşü haqqında Verner Tosten Kitabxanasından, orta əsrlərdə pulun istifadəsi ilə bağlı Baker Kitabxanasından əldə etdiyi məlumatları, əlimizdə olan az mənbələrlə 11-ci əsrde yaşanan bir roman yaratmağa çalışmışdır. İnsan və heyvan anatomiyası arasındaki fərqlilik haqqında müxtəlif tibb fakültələri ilə yanaşı, Milli Səhiyyə İstututundan da (National Institute of Health) məlumatlar toplamışdır.

Digər tərəfdən, 11-ci əsrin tarixi, siyasi coğrafiyası və mədəniyyətləri haqqında ətraflı araştırma aparmaq tələb olunurdu. Yaziçı qeyd edilən dövrədə ticarət quruluşu, içtimai hayat və neqliyyat vəsitiərlərinin real görünüşüne uyğun əks etdirərkən qələmə verməyə çalışmışdır. Dövrün yəhudü inancı, məbdələri və İslam dini inancın müxtəlif qurumlarından əldə edilən məlumatlar qiyamətləndirilmişdir.

Əsərdə mülliif Avropa və Şərqi idarə sistemlərinin, sosial-mədəni quruluşunun, iqlimin, dini inancların fərqlərinin elmin inkişafına olan təsirini oxucuya subyektiv şəkildə təqdim edir. Romanın Robun ustası bərbər cərrah ona usta-şagird, ata münasibəti ilə yaxınlaşarkən, Kərimi Maristana göndərən himayəçisi bu himayədarlığının qarşılığında da mükafatını alır. Bu psixoloji travma ilə həkim olan Kərim, həkim olduqdan sonra qazandığı sosial statusun da təsiri ilə ətrafına və xəstələrə qarşı qeyri-adı yanaşmalar edir.

Həkim romanı, 11-ci əsrda mühərabələr və işgallar kölgəsində gənc yaşlarında bərbər cərrah yanında müalicə əsərləri ilə tanış ojan Rob J.-nın Londondən İsfahana qədər uzanan macərasından bəhs edir. Lakin burada əsas məqsəd Şərqi təbabəti ilə Qərb təbabətin müqayisə etmək deyil, Ibn Sinanın bu günkü tibb elminə verdiyi töhfələri əks etdirməkdir. Müellifin əsrlər boyu tibb fakültələrində əsas qaynaq olaraq öyrənilen "Həkimlərin Həkim" olaraq adlandırılan və Əl-qanun fit-Tibb" kitabındaki İbn Sina-ya olan yanaşması subyektiv çörçivədən kənarə çıxa bilməmişdir. Şəxsi hayatı ilə bağlı əlimizdə olan mənbələrdə çox az qarşılaşıduğumuz böyük alimin ailə həyatını ortaya qoyduğu "Höküm" romanının hissələrində buna görəmək mümkündür.

Həmin dövrədə Avropana bəzi müalicə əsərləri "cadu" kimi izah edilirdi. Şərqi isə dini inancların kölgəsi altında inkişaf etdirilən müalicə əsərləri, müdrik alımlar tərəfindən inkişaf etdirilən fərqli metodlarla tibb elminin nüfuzunu artırır. Diyar-diyar gəzərək həm əylənməyi, həm də müalicəni bir araya götürən bərbər cərrahlıq peşəsinin Orta Asiyadakı ozañlıq ənənəsinə bənzəməsi də diqqəti cəlb edir. Tibb elmina sahib bir həkim olmadığı üçün ailəsinin itirən bas qəhrəman, yəhudü bir həkimdən təsadüfən öyrənir ki, Ibn Sina Parisda klinika olaraq qəbul edə biləcəyimiz intizamsız xəstəxana və Bağdad'dakı Tibbi Mədrəsəsi ilə yanaşı Maristanda da yəhudiilər tibbi təhsil vərə bilər.

Rob J., bərbər cərrahın satıldığı xüsusi dərmanın, şərq dərmanı olduğunu eşitidikdən sonra şərqi yönəlir. Əlbətdə ki, əsəri daxili və xarici quruluşu baxımdan təqnid etmek mümkündür. Hələ ki, ədəbi əsərin qiyamətləndirilməsinə bir kənarə qoyaraq, bu məqalədə "Höküm" romanında müəyyənləşdiriyiniz təbabət əsərlərini (həkimlik elmi) vurgulamağa çalışacağıq. Əsərdə tibbi təcrübələrin hissələr bölgərək qiyamətləndirmək mümkündür.

Birinci hissədə, 11-ci əsrə Ingiltərədə həkimlər və bərbər cərrahlar tərəfindən tətbiq olunan müalicə əsərləri ilə dərmanların hazırlanması qiyamətləndirilə bilər. Burada həkimlər və bərbər cərrahlar müalicədə istifadə etdikləri dərmanları təbiatdan əzələrinin tomin etdikləri tibbi materialları ilə hazırlanırdılar. Burada donuz yağı, meşə bitkiləri, spirit, sidik və vitalia çayından hazırlanın dərmanların əhəmiyyəti bi yera sahib olduğunu görürük:

"...Bərbər-cərrah onlara maxsus xüsusi bir şərq dərmanı olduğunu söyləyirdi. Və qeyd edirdi ki, bu dərman yalnız Assuriyanın çöllük ərazilərində təqdim edilən Vitalia adlı bitkinin qurudulmuş çıxırlarının dəmlənməsi ilə əldə edilir" (1, s. 63).

Vitalia həmçinin şəkər otu (Steviye) bitkisi olaraq da adlandırılır. Burada nəzərdə tutulan şey ölümüstüzlük iksiri olan Abu'l-Hayatdır. Aşağıdakı nümunələrdən göründüyü kimi, yazıçı burada təsviri həkayə əsərlərindən istifadə edərək öyrədi və izah edici bir ifadə tarzı yaratmışdır.

"...ağrı kəsici məhlulunda istifadə edilən çəhrayı laçıklar, boyundakı irinli sizanaqların müalicəsində istifadə olunan toz halına gətirildikdən sonra donuz yağı ilə qarşdırılıb istifadə edilən kəkklikotu və palid ağacının findığa bənzəyən meyveləri ananlığla təqdim edilir ... Hamilə qadınlarda dölin inkişafının qarşısını almaq üçün istifadə olunan qaraçohra ağacının kökü ....

sidik yolları xəstəliklərin müalicəsi üçün limon və ştyivid ... yaddaş itki xəstəlikləri üçün bataqlıqda böyük bilən sirin su süsənlərini (irislarını) də topladılar. Ardıc ağacının meyvəsi qaynadılır və burun tutulmalarını açmaq üçün istifadə edilirler və mərsin çiçəyi və omaküməci isə siddəti qəşməyə qarşı qarşdırılmalı id" (1, s. 97).

Noah Qordon, şimal ölkələrinin və quldurların hückmənlərinin üzündə yoxsulluq və cəhalətə qarşı mübarizə aparan "Ada"nın bir çox yoluxucu xəstəliklə mübarizəsini aşağıdakı cümlələrdə vurgulayaraq oxucunun diqqətini çəkməyə çalışır:

"...Mən də anamı və iki qardaşımı bir neçə il ərzində sıfıl xəstəliyindən itirdim. Atam da səri qızdırma xəstəyində öldü... (1, s. 123)"

Xalqın və hökmədarların təbabətə dini baxımdan yanaşması, dövrün İngiltərədəki cəhaləti kimi xarakterizə edilə bilər. Həkimlər, xüsusilə də bərbər cərrahlar, xəstəni müalicə edə bilmədikləri zaman tez-tez adu etməkdə günahlanırlar. Keşis məktəbləri və kilsələr xalqın və hökumətin üzündən o böyük nüfuzu sahibdirlər. Hərbi güclə sahib olan kilsələr rəhbərləri də alındı saxlayır. Elmi əsəslərə asaslanıb və ya əsəslənməsindən asılı olmayıraq müalicə metodlarının adu kimi sərh olunması da bu güclərin əlinindədir. Cənubi İngiltərənin hər yerində kilsə və krallıq adı dərəcədən asıldı (1, s. 40). "...Bailey Alerton-un ölümündə diqqəti çəkən bir şey yox idi. Lakin qısa müddətən sonra adamın ölümüne bədninə inyələr soxarq adu eləmis Farrovun səbəb olduğu barədə şayiələr yaxşıdır". Bundan sonra bir yerə toplaşan xalq bərbər cərrahı linç edir və onu öldürür.

Romanın qəhrəmanı Rob J., yanında şagirdlik etdiyi bərbər cərrahın ölümündən sonra bu şəşini özü davam etdirir. Bu vaxt bir çox xəstəyə müdaxilə edir. Ona anasının ölümünü xatırladan, körpəsi bətrində ölen hamilə bir qadına başqa bir həkimlə birlikdə müdaxilə edir: (1, s. 175) "...Ana ölsəydi və usaq sağ olsayıd... Dedi Rob: ...Sezar əməliyyatı...) (...göbəyi və uşaqlığın yuxarı hissəsini kəsib uşaqları... -Ananı açmaq vacibdir? ... "Artıq tibb elmi ilə yaxından maraqlandığını dərk edə bilir. Katarakt əməliyyatı olan xəstədən ona edilən müdaxilə haqqında malumat almığa çalışır:

"...Ollarım və ayaqlarım bir kresloya bağlanmışdı. Qədəh-qədəh içki içirdilər... Ölində bir bıçaq var idi, yaxınlaşdıqca böyüyen bir bıçaq... nəhayət gözümə qatdı və kəsdi... Gözlərimi ovdugundan emin idim... ovdığundan gözərimi bağlı idi... On beş günə qədər dəhşətli ağrı oldu. Ancaq sonda o qədər yaxşı görməyə başladım ki..." (1, s. 179).

Qanqren olan əzələni kəsməkən yanaşı ortopedik müalicədə şəhəmiyyəti irsliliyi əldə edən Rob, vaxtında müalicə edə bılıcak müdaxilələri edə bilir: "...Osbern ikinci qədəhi də idikdən sonra, Rob diqqətə ayıqına basdı... Merlin bu yekəpər adımı qoltquq atllarından tutub o biri tərəfə çəkdi... Düşünürəm ki, yerinə otuzdurur" - deyərək Rob qışqırı... verindən çıxmış stümtik qırçı ilə digər sümüyün üstüne gəldi və yerinə oturdu... uzun qəlin ipək adımları və ayaq biləyini möhkəm sarıdı... (1, s. 183)"

Müellif əsərin qəhrəmanını yəhudi bir həkim ilə müqayisə edir: Şərqi İbn-i Sinanın tələbəsi olan bu həkim, xəstələrin xəstəlikləri və müalicələri ilə yaxından məşğul olmaqla yanaşı, xəstəliklərin tərcihçi və digər valideynlərdəki xəstəliklərlə də yaxından maraqlanır və genetik nüscələr əldə etməyə çalışır. Bu adət biza müasir İngilis tibb elmindəki genetik yanaşmanın xatırlatması olaraq əks etdirilir və bu yanaşmanın təməli şərq elminə söylenir.

Başqa bir yəhudi həkim isə Roba Bağdadda tibb təhsili almışından və onda "Bald Tibb Kitabı"nın olduğunu söyləyir. Bu, baş qəhrəmana yaxşı bir həkim olması üçün ciddi təhsilin şərt olduğunu xatırladır. Tibb elmi ilə əlaqəli mənbələr, kitabxanalar və müütəxəssisler Şərqi dədir. Dünvadakı şəhəmiyyəti müalicə mərkəzləri və məktəbləri haqqında məlumat verən müellif, qəhrəmanın şəxsiyyətini dəyişdirərək İsfahana uzun və təcribə dolu bir soyahət çıxmışını təmin edir:

"...Atam ərəblərin tibb elmini bir sənət halına gətirdiyini öyrəndi. Müsəlmanlar İranın İsfahan şəhərində xəstələri həqiqətində müalicə edən bir xəstəxana qurdular. Məhz bu xəstəxana İbn Sinanın həkimlərini yetişdirdi ki kiçik bir akademik yadır. O, dünvadakı ən öməli həkimdir İbn Sinanın ərəb dilində adı Əbu Əli Əl-Hüseyn İbn Abdüləhəb İbn Sinadır" (1, s. 187).

Məqaləmiz ikinci hissədə isə Şərqi təbabət, İbn Sinanın Maristanda tətbiq etdiyi tibbi təhsildə müalicə əsərləri və bu təhsil zəmanəti verilən dərslər, mənbələr və bu təhsildəki din amilinin qiyamətləndirilməsi, din məhdudiyyətlərin tibbi təhsil müddətində qaydalara uyğunlaşdırılmışdır.

Geniş bir araştırma noticəsində əsərdə qeyri-tətbiq olunan müalicə əsərləri və bu tətbiq olunmamışdır. Məhdudiyyətlərin müalicə edən bir xəstəxana qurdular. Məhz bu xəstəxana İbn Sinanın həkimlərini yetişdirdi ki kiçik bir akademik yadır. O, dünvadakı ən öməli həkimdir İbn Sinanın ərəb dilində adı Əbu Əli Əl-Hüseyn İbn Abdüləhəb İbn Sinadır" (1, s. 187).

Lakin Səlcuqluların və Qəzənəvilərin istilələri bu səhlih pozacaqdır. Şah rejiminin totalitar quruluşu, işgallar və quldurluq dövrün Avropasına bənzər bir şəkildə təsvir olunmuşdur. Mənvi quruluşda formalasın cinsi avri-seçkilik, fərdlərin bir-biri ilə münasibətləri, zəiflərin güclülləri tərəfindən istifadə edilər, zəiflərin şəxsi hüquqlarına edilən hörmət, sizişlik, Şərqi xarakterlik mədəni görünüşü kimi təqdim olunur. Dərin dini inancın təzyiqi, məllətlərin dərsləri, tələbə və müəllimlərin polis kimi nəzarət altında tutması, edam və şəriat cəzaları ilə izah edilə bilər.

Qərbədə "Avicenna" kimi tanınan və eyni zamanda 17-ci əsrin sonuna qədər "Əl-Qanun fi't Tibb" (Tibb Qanunu) adlı kitabı tibb fakültələrində başlıca əsər olaraq öyrənilən orta əsərlər tibb elminin qurucusu İbn Sina və Robun görüşü məhlilikin ustalıqla qurdugu sujetə görə baş verən zaman, artıq Rob kitabxanını keşf etmiş və Cində ixtrə olunmuş kağızın

Sərədə istifadə edilməyə başladığını başa düşmüsdür. Xəstəxanalarında müyyən qaydalara uyğun olaraq xəstələrin yerləşdirilməsi və təmizliyi günümüzdəki klinikaların təmolunu təşkil etməsi baxımdan diqqətəlayiqdir. Bu hissədə mütləffidən dəüşmüs xəstənin qidalanması ilə yanaşı psixoloji vəziyyətinin də nəzərə alınmasının, müalicicə fiziki müdaxilə ilə yanaşı psixoloji müdaxilənin xəstəliyin travmasını aradan qaldırmağa kömək edəcəyinə göstərilən diqqəti vurğuluyur. Ibn Sina, mədəni fərqliliklər baxımdan yaradılan müalicə yanaşmasını "Aslan inayin qonağı olduğu üçün ot yeməyi sevmir" atalar sözü ilə izah edərək şərqi insanların təbiətinə xas olan hərəmti də açıqlayır (1, s. 371).

Kitabda bəhs edilən Maristanda, tibb dərsleri ilə yanaşı, hüquq, ilahiyyat və fəlsəfə ilə birlikdə Quran-i Kərimi azborlaşdırır. "Biz yalnız tibb sahəsində təhsil vermırıq. Biz tacirlər yetişdirmirik... Savadlı insanlar yetişdiririk. Tələbələrimiz teologiya, fəlsəfə, riyaziyyat, fizika, astrologiya, hüquq ilə yanaşı, tibb elmlərini də öyrənir. Bir çox mövzuda biliyə sahib olan alım və ziyanı oldudan sonra tibb və ya hüquq sahəsinə seçirler" (1, s. 347).

Bunlara əlavə olaraq, Maristan intizamlı xəstəxanaların təmolının atıldıq və xəstələrin xəstəliklərinə görə təsnif edilərək ayrı şöbələrə yerləşdirildiyi bir yerdır. Həkimlər tələbələrlə ilə birlikdə xəstələri yoxlanışa çıxırlar. Romanda xəstəlik, müalicə və yaxşılaşma sonrası yaşanan sağlamalı dövrü sindromları ilə yanaşı insanın anatomik quruluşu və anesteziya metodları da müümür yer tutur. Şərqi coğrafiyasında anesteziya-keyidici istehsal Qərbə müqayisədə inkişaf etmiş, tiryak və xəxaş istifadəsi əzəcəliyində öz yerini tutmuş, məscidlərdə keçirilən ayinlərdə kimi xəstəxanalarnda da istifadə edilmişdir. "Saf tiryak və hind qozunu üydür bər yerdə bışirin. Köhnə şərabda qurx gün saxlayın. Bir şüsa içində günəşdə saxlayın. Məcun halına gələn qarışımı xəstəyə həb şəklində verin..." (1, s. 519). Lakin Ibn Sina, qara bəbat, tiryak, öförbiya və biyan kökündən hazırlamış başqa bir qarışqandan istifadə edir.

İlk dərsdə Rob oxunaq üçün verilən tapşırıq xristian ərab alımı olan Hunayn'in "Göz haqqındaki məqalələr" kitabıdır. Hunayn, qədim yunan fəlsəfəsi və elmimə aid əsərləri tərcümə edərək, həmin bilgilərin İsləm dünyasına ötürülməsində əhəmiyyətli töhfələr verən həkim-tərcüməçidir. Başqadət tibb məktəbində təhsil almışdır (1, s. 873).

Qədim Yunanistandan öz dövrünə qədər golmiş keçmiş, dünya elmini formalasdırıran alımlarla Maristanda görüşən roman qəhrəmanı Rob, dini qaydaların anatomik müalicə metodlarını doğudunu başa düşür. "Qədimlər, elmi iş görməyə görə günah işleyəcəyik deyə geri çəkilmədiyər. Bu gün tapa bildiyimiz çox az şey qədim Yunanistandan çatıb biza.... cünki onlar ölümlərin cəsədlərini açıb araşdırırlar..." (1, s. 520).

Dövrün İsfahanında insan və insan bedəninin şəklini çəkmək, ağrı cəzaya səbəb olurdu. Həkimlik imtahanında Rob insan qolunu ağac budaları ilə təsvir edəcəkdir. Kişi həkimlər qadın bedəninin məhdud hissələrinə toxuna bildiyindən bir çox qadın xəstələr müalicə edə bilmirlər. Qadınlarda savadsızlığı və köləliyi də kitabda vurgulanan tənqidi baxışla yanaşilar mövzular arasındadır.

Böyük bir carrah və Ibn Sinanın gənciliyindən bəri sağ qolu olan Əbu Ubeyd əl-Coucanı, katarakti "bədəndəki çırkı mayenin insanın gözündən yığılmış" (1, s. 374) olaraq təyin edir və carrahi műdaxilələri heyvan cəsədləri üzərində təcrübə edir: "...kəməkçiləri tələbələr eyni işi görmələri üçün ölmüş it, pişik və hattā toyuq casədləri verdilər..." "... iynəni çıxarmaq istədiyin nöqtənin üstüne qoy və oranı işarələ... sonra iynənin ucunu gözün xarici küçünə doğru çök. Göz bəbəyi səviyyəsində və yavaş yavaş. Bu, kataraktin göz bəbəyinin aşağı hissəsinə sürüşməsinə imkan verir. Sol gözə işləyirsənə, iynəni sol əlinə, əksinə sağ gözə işləşənən tam tərsi ..." (1, s. 374) Coucanı, həkim şəxsiyyətinin yanında, İsləm dünyasında Əbdülvahid əl Cüzcanı olaraq bilinen, 11-ci əsrə yaxın müsləman astronom və riyaziyyatçıdır.

Kitabda Ibn Sinanın Medrasədə qurdugu sistemde xəstələrin yalnız fiziki müalicəsinə deyil, həm də psixoloji müalicələrinə və qidalannalarına xüsusi əhəmiyyət verildiyi vurgulanır. Həkimlərin həkimi, xəstəliklərin diaqnozu və müalicəsində yaşadıqları bölgə ilə, pəhriz vərdişlərinin nəzərə alma principinin qəbul edilməsini təmin etmişdir. Əsərin bir çox yerində xəstələrin və xəstəliklərin aila tarixçösini öyrənilməsinin zərurılığı vurgulanır.

Noah Qordonun həkim romanından da epidemiyalarla mübarizənin insanlıq tarixində başlangıç açıqlanır:

XI əsrda vəba epidemiyası İranın Şiraz şəhərində başladığda, Ibn Sina bu məsələ ilə bağlı altı şagirdini təyin edir. Xəstəliklə mübarizə zamanı Galenin "Epidemik xəstəliklər" kitabından faydalannalarını tövsiyə etə də, kitabın sonunda öz qeydlərinə əlavə edərək şagirdlərə yol göstərir:

1. Xəstəlik atmosfer yolu ilə yayıldıqdan, ətirli ağacların yandıraraq havanı təmizləməyə çalışmaq,
2. Sağlanan ələnlər sirkə və şərabla yuyaraq təmizləmək,
3. Xəstəlikdən təməsənən sirkəyə batırılmış süngəri buruna qoymaq,
4. İçməli suyu mütləq qaynadhıldıqdan və sterilizasiya edildikdən sonra istifadə etmək,
5. Xəstələri sağlam insanların təcrid etmək,
6. Xəstələrə çoxlu meyvə suyu içirmək,
7. Divarları və döşəmoni ətişəng suyu ilə yumayaq,
8. Sirkə suyunu sıxaraq ətrafi dezinfeksiya etmək,
9. Epidemiyaya bitdiğindən sonra epidemiyaya ilə mübarizə aparan sağ qalan həkim namizədləri mədrəsəyə qayıtmadan bir ay əvvəl başqa yerdə karantinada saxlamaq,
10. Epidemiyaya qarşı mübarizə zamanı xəstəliyin diaqnozu, müalicəsi, müalicə prosesi, təsiri, xəstəliyin gedisi və istifadə olunan dərmanlar haqqında gündəlik yazmaq və həkimlərin əlinə çatması üçün bu gündəlikin təhlükəsizliyini təmin etmək ...

Səlcuqlular və Mongol hücumları ilə vəba pəncəsinə düşən Şiraz, müəllifin sujetindən görülməyən böyük itkilarla xilas olur. Tələbə həkimlərdən üçü vəba xəstəliyindən ölürlər. Rob da vəba xəstəliyinə tutulur, ancaq sağ qalır. Maristandakı təhsil həyatına qayıdan tələbələr, yuxarıda qeyd olunan dövrədə yoxluğunu xəstəliyin ancaq vəba xəstəliyi olmadığını və bəşəriyyətin yüz illərdər suçiçəyi və qızılcanın ölümcül təsiri ilə

yanaşı digər adı qoyulmayan yoxluğunu xəstəliklər də mübarizə apardığını görürler.

Ibn Sina "Nəbz" kitabını yazarkən "ruh" anlaysının fərqi vəardığı, insanların hayat gücünün sağlam hayat üzərində çox əhəmiyyətli bir təsiri olduğunu söyləyir. Cənnət və cəhennəm anlaysımları İsləmi şərtlərin işığında izah edən həkim, tibbi müdaxilələrə baxımdan dini inancın insana kömək edəcəyini müdafiə edir.

Həddindən artıq şərabın təsiri sənə yarpağı çayı ilə azaldıla bilər. Oynaqların ilthabi və qrip samanlıq güldəfnəsi, ətirli sədə, kitrə kimi təbiətdən götürülmüş bitkilərə müalicə olunur. Eyni zamanda yaxşı bir astroloq olan Ibn Sina planetlərin hərəkatlarını və iqlim dəyişikliklərinin insan sağlığının üzərindəki təsirini açıqlayır.

Hissa hissə bir çox mənbədən əldə edə bildiyimiz məlumatları toplayaraq fantastik roman yazarı mütləffidə, əsərlərini sevgi həkayələri, macəralar və mədəni lətifələrlə bəzəyərk, bəzə İbn Sinanın tibbi yanaşması və müalicə üsulları haqqında son dərəcə dəyərlər məlumatlar verir.

Psiyoloji yanaşma ilə insanın ruhu və qidalanması da dəstəklənərsə, müalicə insan həyatını qoruyur. Xəstəliyin diaqnozunda genetik tarixçənin alınması müalicədə əhəmiyyətli bir rol oynayır.

İnsan həyatının ifadəsi isə ədəbiyyat və fəlsəfə ilə mümkündür. Sağlıqlı bir sosial həyat yaşaya bilən insan, təbabətdən yarananlanbilən bir insandır. Kitabda öyrədici bir metodla xəstəlik və müalicə müddətinin təsvir edilməsi ilə yanaşı, müalicə zamanı istifadə olunan dərmanların farmakoloji xüsusiyyətlərinə də geniş yer verilmişdir. Romanın əsəs mövzusu on birinci əsrənən Şərqi on böyük tibb dahisi hesab olunan riyaziyyatçı, astronom, fəlsəfə alimi İbn Sina elmini öyrənmək üçün bir inglestin iki illik bir soyahatindan, bu elmdən nəsibini ala bilmək tələbə olduğu müddətdə hər cür çətinliklər boyun əyməsindən bəhs olunur. Xəstəliklərə görə, xüsusi də, carrahiyə və ortopediyada istifadə olunan tibbi materialları təyin edilməsi, düzəldilməsi həkimlərin biotibbi bir mühəndis kimi işlədiklərini göstərir. Yuxarıda qeyd etdikimiz nöqtəyin nəzərdən "Həkim" romanının quruluşunu postmodern adəbi cərəyanının təsiri altında qiymətləndirir. Bəzək. Əsərin quruluşundakı xronoloji uyğunluq yuziçin əsərə rəng qatmaq məqsədi üçün istifadə etdiyi tarixi hadisələrdən qaynaqlanır. "Geridönüt" (Flashback) texniki quruluşundan istifadə romanın postmodern kimliyini əticləndirdi. Yazıcı zaman-zaman İbn Sinanın hayatı, İsfahanda mədrəsə qurduğu Maristanda (xəstəxana) bağlı uydurmalar varatmışdır. Yaşadığı dövrdə dünənin ən böyük xəstəxanasının qurucusu və baş həkimi olan İbn Sina qədimdəki filosofların bilişlərinə kifayət qədər məlumat sahibi olmaqla galəcəyə işq tutur.

İstifadə olunmuş adəbiyyat:

1. Ibn Sina həm tələbəsi Həkim/ Noah Gordon. Çev. Oktay Etman. Yurt Kitab-Yayın 113. Ankara, 2015, 735 s.
2. TDV İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı. islamsiklopedisi.org.tr
3. Flashback, <https://storyboardthat.com>
4. Maristan, bimaristan, <https://www.sabah.com.tr>
5. Maristan, TDV İsləm Ansiklopedisi
6. <https://www.britannica.com/biography/Avicenna>
7. Siraz, <https://www.TDV İsləm Ansiklopedisi>
8. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cuzcan-ebu-suleyman>
9. The Physician, <https://www.bookatable.co.uk>
10. https://scholar.google.com/scholar?q=galen+salv+C4%81n+hastal%C4%B1klar&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart
11. A.D. Erdemir, Türk Dünyası Arastırmaları. 2018 - dergipark.org.tr
12. I. Holford-Strevens - The Classical Quarterly, 1993 - Cambridge.org
13. E. Tanrıverdi-Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi - dergipark.org.tr
14. turkelfecilen.tripod.com

Açar sözlər: Ibn Sina, Rob, Maristan, təbabət, bərber-carrahi, postmodernizm

Key words: Avicenna, Rob, Maristan, medicine, barber-surgeon, postmodernism

Ключевые слова: Авиценна, Роб, Маристан, медицина, барбер-хирург, постмодернизм

Медицина в романе Ноя Гордона «Лекарь. Ученик Авиценны»

Резюме

Американский писатель Ноа Гордон в своей книге "Доктор" отправляет главного героя из Англии в долгое путешествие, чтобы научиться медицине у известного философа и врача Ибн Сины и мадрессе Маристан в Исфахане, исходя из перспективы литературы и медицины. Сравнивая Восток и Запад с точки зрения науки, цивилизации, культуры и религиозных верований, главная тема книги – большой вклад Ибн Сины,ченого, привнесшего в нации дни после Гиппократа, в создание основ современной медицины. Произведение представляет собой историческую беллетристику, написанную в литературном направлении постмодерна с точки зрения событий, людей и мест.

Medicine in Noah Gordon's novel "The Physician"

Summary

Based on the perspective of the nativeness of literature and medicine, the American writer Noah Gordon, in his book "The Doctor", takes the English protagonist on a long journey to learn medicine from the famous philosopher and physician Ibn Sina and the Maristan Madrasa in Isfahan. Comparing the East and the West in terms of science, civilization, culture and religious beliefs, the main theme of the work is the great contribution of Ibn Sina, a scientist after Hippocrates, to laying the foundations of modern medicine. The work is a historical fiction written in the postmodern literary trend in terms of events, people and places.

Рəсyи: Cəlil Nəgiyev
Filologiya elmləri doktoru, professor